

УДК 327 : 94 (477) + 94 (498)

МІЖНАРОДНІ ОБСТАВИНИ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ УНР І РУМУНІЇ

Олександр Кучик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, Україна, 79000, тел. 032-239-41-32,
e-mail: ol_kuchyk@ukr.net*

Володимир Кройтор

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Чорновола, 1, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018, тел. 034-277-88-19,
e-mail: kmv.pnu@gmail.com*

Розглянуто міжнародні обставини українсько-румунських відносин кінця 1918 – початку 1919 рр. З'ясовано характер політичного діалогу між країнами. Визначено мету і завдання національно-визвольного руху Північної Бессарабії 1919 р., окреслено його масштаби і значення. Підбито підсумки взаємовідносин між УНР і Румунією.

Ключові слова: Бессарабська Директорія, Хотинське повстання, окупаційна влада, національно-визвольний рух.

Після розпаду Російської імперії майже одразу ж розпочався переділ Німецької та Австро-Угорської імперій. Ще до завершення Першої світової війни держави Антанти вирішили в територіальних питаннях підтримувати держави-союзниці. Серед них опинилася Румунія, якій вдалося максимально використати своє геополітичне розташування на межі двох агонізуючих імперій та законодавчо, відповідно до існуючих тоді недосконалих норм міжнародного права, закріпити їх за собою.

Важливе місце у контексті українсько-румунських відносин 1918–1919 рр. посідає Хотинське повстання, яке вплинуло на долю Бессарабії. Румунські політики вважали цей період критичним для формування «Великої Румунії» [41, р. 576].

Ситуація склалася так, що в листопаді 1918 р. австро-угорські війська відступили з Хотинського повіту. Скориставшись цим, румунський уряд віддав розпорядження своїм збройним силам взяти під контроль цю землю. Отож Т. Іонеску обґрунтував «необхідність розчленування Австро-Угорщини і перетворення Румунії на балканський центр Європи» [38, р. 111]. Уже 11 листопада 1918 р. королівські війська вступили в Хотин. Румунський префект заявив: «Віднині місто Хотин і Хотинський повіт приєднується назавжди до матері-Румунії» [28, с. 220].

Місцеве населення вірило, що румунська влада мирно, через волевиявлення мешканців погодиться на включення повіту до України. Про це свідчить

прохання голови Хотинської повітової управи від 1 квітня 1918 р., де він просив «прийти йому на допомогу від румун і зберегти таким чином цілість повіту» [33, с. 179].

Очевидно, представники різних національностей як Північної, так і Південної Бессарабії прагнули жити в Українській державі, про що свідчать їхні висловлювання 10 січня 1918 р. на селянському з'їзді Акерманського повіту про те, що «Україна крупна політична велична» [33, с. 179]. Вони казали: «Людність селянська, не виключаючи молдаванів і старовірів-московців, ставилась дуже прихильно до справи прилучення Хотинщини до Поділля. Українська людність дану чутку про це зустрічала з ентузіазмом, чому є незаперечні докази. По волостях скрізь виносять резолюції про прилучення, протоколи тимчасово концентруються в Хотинському товаристві «Просвіта». На Хотинщині було встановлено жорстокий окупаційний режим, введено стан облоги, як і у всій Бессарабії» [33, с. 179–180]. Прагнення належати до єдиної Української держави, а також невдоволення румунською владою штовхали населення до збройної боротьби.

Ідейними натхненниками повстання були співчуваючий українським есерам Є. Лисак та безпартійний І. Дунгер, які планували створити державне утворення в Хотині [35, с. 22–23]. Отож 1918 р. вони висунули ідею створення *Бессарабського Національного Союзу* (БНС), щоб сформувати керівне ядро визвольного руху. БНС мав виконувати функцію тимчасового перехідного органу державної влади. Його метою було визволення Бессарабії від румунської окупації. Орієнтуючись на УНР і намагаючись не відштовхувати від себе представників інших національностей, керівники БНС конкретних політичних планів не висували [35, с. 10–11].

У Кам'янці-Подільському, на території УНР, 5 січня 1919 р. відбулось засідання БНС, на якому було обрано керівний орган повстання – Бессарабську (Хотинську) Директорію. До її складу входило 5 осіб. Головою Директорії обрали І. Ф. Ліскуна, членами – Є. В. Лисака, І. С. Дунгера, а також М. М. Мотрюка та Л. Я. Токана. У повідомленні Бессарабського Міжнародного Народного Союзу наголошували, що «Директорії вручена вся влада по вигнанню Румунів із Бессарабії, для того, щоб народ міг без всякого тиску виявити свою волю на самовизначення, після чого Директорія складе свої повноваження перед тим вищим органом, який буде призначений більшістю визволеного бессарабського народу» [6, арк. 5].

Зазначимо, що БНС не закликав УНР до збройного втручання, розраховуючи на власні можливості. Очевидно, він враховував позицію бессарабців і розраховував на їхню підтримку. Директорія виникла як орган із надзвичайними повноваженнями для ліквідації румунської окупації у Бессарабії. Хотинці були переконані в поширенні української влади на регіон. Румунське командування непокоїлося тим, що «українці також перейдуть в Бессарабію» [11, арк. 59].

Центром підготовки збройного повстання була Хотинська Директорія. Склад Директорії був нестабільним, а політичні погляди її членів – різними.

Співчуваючим есером, окрім згаданого Є. В. Лисака, був І. Ф. Ліскун; Й. І. Мардар'єв – більшовиком, І. С. Дунгер і Л. Я. Токан були безпартійними. Дунгер, Мардар'єв прагнули створення незалежної Бессарабської Народно-Демократичної Республіки, І. Ліскун та Є. Лисак виступали за утворення Народно-Демократичної республіки Малої Буковини, яка б на автономних засадах входила в УНР [35, с. 22–23].

Керівництво Директорії розраховувало на реальну, хоча й неофіційну підтримку і допомогу УНР. Це було можливим, враховуючи те, що І. Ліскун, діючий голова Хотинської Директорії, – влітку 1917 р. був скерований Центральною Радою в Бессарабію як її урядовий комісар [26, с. 91]. У січні 1919 р. (під час повстання) він був офіційним помічником Губернського Комісара УНР на Поділлі [23, арк. 100], тобто він займав важливі посади в центральній адміністрації УНР.

Формування збройних частин відбувалось успішно. БНС вирішив, що повстання слід розпочати 17 січня. Для цього, насамперед, ставили завдання роззброїти румунські підрозділи у районі Хотина і розгорнути наступ на інші райони Бессарабії [20, арк. 6]. Напередодні повстання українці намагалися заволодіти стратегічними об'єктами у Північній Бессарабії. Румунське командування зазначало, що уже 10 січня «зловмисники боролися проти солдатів румунської держави, напали на важливі армійські та жандармські пости» [8, арк. 20]. Їхні дії кваліфікували як «злочин проти Всевишнього та національної безпеки» [8, арк. 20].

Хотинський повіт став центром антирумунського визвольного руху. По-перше, він безпосередньо межував з УНР, де знаходився штаб його керівництва; по-друге, в цьому повіті проживали здебільшого українці, тому завжди можна було знайти необхідну підтримку; по-третє, ця місцевість мала важливе стратегічне значення тому, що давала змогу повсталим контролювати прифронтові шляхи сполучення. Тут знаходиться Хотинська височина і гора Бердна (515 м н. р. м.), яка є найвищою точкою рівнинної частини України [34, т. 12, с. 173].

Зважаючи на те, що у повіті були зосереджені значні сили румунської армії, їхній розгром значною мірою сприяв би поширенню влади Директорії на всю Бессарабію. За даними розвідки штабу Правобережного фронту УНР, в Хотинському повіті дислокувались два полки піхоти і полк кінноти загальною чисельністю 4 800 осіб при 38-ми кулеметах і 24-х гарматах. Відповідно до цього, на початку 1919 р. у Бессарабії всього налічували 6 275 осіб піхоти і кавалерії румунської армії, 40 кулеметів і 24 гармати [18, арк. 3]. Беручи це до уваги, повстанці все ж таки розраховували на загальний успіх збройного виступу.

На засіданні БМНС 5 січня було вирішено «просити Подільського Губернського комісара не чинити перепон, а сприяти всім бессарабцям, які знаходяться на Україні, при поверненні їх на батьківщину», а також «просити Комісара дати війська для підтримки порядку на визволеній від румун

території» [20, арк. 6]. Отже, повстанське керівництво поклало на УНР головні надії з розгортання боротьби проти румунських військ.

Повстанський штаб розраховував на підтримку в усій Бессарабії. У середині січня 1919 р. в Жмеринці відбулась нарада, на якій були присутні представники поштово-телеграфних службовців, залізничників, комітету бессарабських українців (м. Київ) та Спасіння Бессарабії (Могилів-Подільський), населення Атакської волості Хотинського повіту, БНС і представників Сорокського й Тираспольського партизанських формувань. Висловивши готовність вести боротьбу проти Румунії та розраховуючи на підтримку УНР, вони вирішили згуртувати бойові та революційно-демократичні організації і створити єдиний керівний орган – Тимчасовий штаб бессарабських партизанів [29, с. 55]. Таке рішення було прийняте внаслідок того, що Директорія «своєю тактикою не шукала і не шукає об'єднання з іншими революційними організаціями Бессарабії» [30, с. 55].

Організатори руху визначили перспективи його подальшого розвитку: «По мірі просування війська, Директорія повинна провести референдум і відкрити дипломатичні переговори з Україною та всіма іншими державами про приєднання до тієї чи іншої держави згідно волі всього бессарабського народу» [20, арк. 6]. Така позиція вимагала якщо не узгодження, то взаємної обумовленості ймовірних наслідків дій між хотинськими повстанцями та керівниками УНР.

Документально факт переговорів повстанців з офіційними особами УНР не підтверджено. Очевидно, повсталі розраховували на сприятливий для себе перебіг подій у майбутньому. Про це йдеться у зверненні Хотинської Директорії до громадян Бессарабії від 23 січня 1919 р. Мета боротьби – «вільна демократична Бессарабія», оскільки «допомоги чекати немає звідки. Потрібно самим узятися за справу і зі зброєю в руках вигнати ворога» [36, с. 66–67].

Призначений Хотинським повітовим військовим начальником Бессарабської народної армії Євген Янушевський своїм наказом від 14 січня 1919 р. оголосив про мобілізацію до неї чоловіків віком до 35 років та офіцерів віком до 45 років [4, арк. 8]. Ще раніше, 11 січня, штаб БНА запросив на службу до армії друкарок, писарів, телефоністів і телеграфістів [5, арк. 4]. Проведені організаторами повстання підготовчі заходи вказують на те, що воно не мало стихійного характеру і не було випадковим. В опублікованому 14 січня бюлетені штабу БНА за підписом його начальника Филипчука повідомили про успіхи українського визвольного руху загалом, зокрема – на Галицько-Буковинському Порубіжжі [2, арк. 6].

Загони Г. Барбуци і І. Моєвського 19 січня 1919 р. переправились через Дністер у районі Могилева-Подільського на бессарабський берег і атакували румунські війська. У ніч з 22 на 23 січня повстання розгорнулося в Хотині, а вранці місто опинилося в руках повсталих. Влада більш як у 100 селах і містечках Хотинського і Сорокського повітів перейшла до рук Директорії [28, с. 228]. Румунська армія в цей час ще не мала підтримки Антанти, отож рівень її

боездатності, дисципліни та інших військових чинників був невисоким [18, арк. 3].

Розпочавши повстання в час роботи Паризької мирної конференції, українці Північної Бессарабії прагнули форсувати національний інтеграційний процес в українських землях. Захопивши Хотин, повсталі звернулись за допомогою до українських військових частин, розташованих на прикордонні. Вони просили допомоги гарматами, кулеметами і набоями, а також живою силою [37, с. 132]. Деякі українські частини відгукнулися на їхній заклик, зокрема, кавалерійська сотня Янка Кармелюка, частина кавалеристів батареї 4-го кінно-гарматного полку, 5-та піхотна сотня полку Івана Мазепи [37, с. 132]. Повстання захопило зненацька уряд Румунії. Повстанці заволоділи стратегічною ініціативою у Північній Бессарабії.

За повідомленнями румунського командування, ситуація вийшла з-під його контролю і стала критичною. Прем'єр-міністр І. Братіану спочатку категорично висловлювався «проти втягування військових в боротьбу з повстанцями», отож з Румунії не стали перекидати додаткові збройні сили. За румунськими повідомленнями, повстанці розгромили загін урядових військ і стратили його командира, генерала Поеташу [40, р. 196–197]. У ці дні А. Маргіломан робить такий запис у своєму щоденнику: «В ранковому повідомленні говориться про жорстокі бої на півночі Бессарабії і про те, що Хотинський район ще не замирений. Наші війська захопили гармату і кулемети. Що це означає? Невже ми воюємо з армією, в якій є гармати? Це українці?» [39, V–IV, р. 221]. Дещо згодом генерал А. Катарджіу зазначив, що в стратегічному відношенні найнебезпечнішим для румунської армії був, безумовно, Хотинський конфлікт. На його думку, загальне повстання проти румунської влади в Бессарабії не лише реальне, але й можливе і могло зумовити до втрати цього регіону [39, р. 270]. Коли це стало реальністю, румунському командуванню вдалось зосередити проти повсталих значні сили регулярної армії.

Зважаючи на це, участь військ УНР на боці хотинців могла сприяти успіху повстання. Проте командування армії УНР заборонило своїм збройним підрозділам підтримувати повстання. Підставою було те, що такі дії могли стати приводом до війни між Румунією та УНР, яка в цей час перебувала в складному становищі. Щоб запобігти цьому, отаман Колодій запропонував Генштабу армії УНР розпочати розслідування у справі самовільного переходу Дністра окремими українськими частинами [35, с. 132]. Зрозуміло, що він, як інші військові діячі УНР, керувався вказівками свого керівництва. Це означало, що надії хотинців на допомогу УНР не справдились.

Співчуваючі подільські селяни прагнули підтримати повсталих. Кам'янець-Подільський повітовий комісар Я. Огородник 23 січня 1919 р. доповідав Подільському губернському комісару УНР: «Настрій нашого прикордонного з Бессарабією населення підвищений у зв'язку із зазначеними подіями. Делегати селян багатьох сіл Довжецької та Рихтецької волостей звертаються до мене за дозволом... перейти Дністер для допомоги повстанцям» [35, с. 131]; 25 січня він

знову інформував своє керівництво, що «селянство Кам'янецького повіту просить дозволу йти на поміч Хотинським повстанцям» [35, с. 133].

Директорія УНР наприкінці січня 1919 р. перебувала в скрутному становищі. Її звідусіль тіснили більшовицькі війська, в тилу влада переходила до отаманів, на півдні висадились війська Антанти, з якими вона безнадійно прагнула порозумітися. Її розпинали внутрішні протиріччя. З опублікованої Директорією відозви зрозуміло, що її керівництво усвідомлювало несприятливі для українського визвольного руху міжнародні обставини: «Громадяни Бессарабії! До всіх вас, без різниці статі і національності, походження і професії звертаємося ми. Пам'ятайте, що Америка, Англія, Франція і весь світ обмануті румунами, які заявили, що Бессарабія добровільно приєдналася до Матері-Румунії» [3, арк. 9].

Вважаючи, що бойові дії проти Румунії, яка користувалась підтримкою Антанти, можуть значно ускладнити її становище, українська влада на початку січня діяла впевнено і відкрито, а наприкінці місяця вже уникала будь-яких конфліктів з Румунією. Наприклад, 25 січня повстанці передали козакам українського прикордонного полку шість полонених румунських вояків. Козаки віддали їх Ушицькому повітовому коменданту. Він звернувся до командування за необхідним для цього розпорядженням [19, арк. 40]. Виконуючий обов'язки Губернського комісара Поділля О. Морозовський відповів: «З румунами УНР не воює і ніяких полонених у нас не повинно бути на території Поділля» [36, с. 135].

Нейтральне відношення української влади до дій повсталих пояснюють і тим, що в складі румунських військ було чимало офіцерів-гетьманців – політичних противників республіканського уряду України. Ці офіцери мали дозвіл навідуватись на український берег Дністра, де, як свідчать документи, «провокували всіма силами люdnість, аби втягнути румунське військо в події на Україні» [24, арк. 69]. Всіх колишніх старшин Української Держави, які ухилилися від румунської мобілізації, притягували до відповідальності [12, арк. 33–34]. Стаття 67 Кримінального кодексу Румунії зазначала: «Любий румун, який встановить зв'язок з іноземними урядами або їх агентами для того, щоб спровокувати війну проти батьківщини, щоб сприяти встановленню іноземної окупації і скинути любым способом наш уряд, буде покараний каторжними роботами по життєво» [9, арк. 20].

Повстання було великою несподіванкою для влади. Румунський лейтенант Н. Маноліу у своєму рефераті повідомляв: «До кінця 1918 – поч. 1919 рр. цілі села на березу Дністра в напрямку до Хотина повстали проти румунської армії. Наша армія слабка, розтягнута по великих участках, не змогла перегородити шлях цим ордам і зупинити повстання, в результаті чого була змушена відступати, щоб зібратися з силами. Однак що найбільше вплинуло на втрати наших солдатів і офіцерів, так це раптовість, з якою нас атакували зовнішні вороги і повсталі русинські селяни бессарабського берега, які були підготовлені заздалегідь декількома агітаторами-підбурювачами і керівниками, які були між собою пов'язані» [14, арк. 108].

Дії хотинців у період апогею повстання були організованими. Оголосивши мобілізацію до Бессарабської народної армії, заздалегідь було визначено її дислокацію [36, с. 85–87]. Директорія видала наказ про охорону порядку, в якому містилися заклики зберігати спокій та передбачали покарання грабіжників, а також осіб, що висловлювались проти її дій та агітації до антирумунської боротьби [36, с. 67]. Було створено три полки – Анадольський, Данківецький і Рукшинський, а також кавалерійський ескадрон і артилерійський дивізіон. У результаті проведених Директорією заходів дії повсталих набули запеклого і непоступливого характеру [12, арк. 36]. Однак для успішного ведення боротьби необхідні були значні кошти, обмундирування, зброя та інші матеріальні ресурси, яких не вистачало.

Зважаючи на це, повсталі вирішили скористатися ресурсами армії УНР, зокрема її складськими приміщеннями, розміщеними на пограниччі з Хотинським повітом. Начальник військового складу в с. Руда доповідав, що в ніч з 24 на 25 січня хотинські повсталі (разом з козаками п'ятої кавалерійської сотні четвертого артилерійського полку) забрали частину майна зі складу. Причому, за словами начальника складу, це був уже третій випадок [24, арк. 69]. У цей час подібні випадки траплялись і в самому Кам'янці-Подільському. Зокрема, артилерійський склад двічі було захоплено повсталими 25 і 28 січня. За цими фактами, згідно з наказом начальника постачання армії УНР, було розпочато слідство [23, арк. 94].

Зазначимо, що в ніч з 25 на 26 січня на складі у Кам'янці-Подільському повсталі намагались отримати зброю за документом, підписаним командуючим Бессарабською народною армією І. Ф. Ліскуном і водночас заступником комісара УНР на Поділлі. Проте службовці відмовились видавати зброю. Тоді хотинці відібрали її силою [23, арк. 100]. Уникаючи конфліктів з Румунією, українські власті видали наказ про особливу охорону військових складів від розграбування бессарабськими повстанцями, хоча, за визнанням згаданого вище Морозовського, «губерніальна цивільна влада вже фактично не може зробити ніяких заходів щодо охорони, бо апарат міліції в той час був паралізований і не міг проявити з себе реальну озброєну силу» [19, арк. 104]. З огляду на те, що необхідні заборони, які виходили від керівництва УНР, були нереальними для виконання, це сприяло падінню авторитету і престижу УНР з боку самих українців.

Перебуваючи в зовнішній ізоляції, повстанці не могли тривалий час чинити стійкий опір. Представники Антанти не вникали в національний аспект боротьби. Англійський офіцер Маклорен заявив: «Оскільки ваше повстання не національне, а політичне і навіть з більшовицькими лозунгами, тому ніякого співчуття з боку Антанти чекати не можете» [36, с. 356].

Варто звернути увагу на те, що старший лейтенант Британського флоту Маклорен був членом комісії, яка проводила збір даних про поведження румунів у Бессарабії, отож він вичерпною інформацією не володів. Румунські офіційні особи, з якими він найчастіше контактував, були переконані, що збройну боротьбу в Бессарабії веде не місцеве населення, а озброєні більшовицькі групи.

Зокрема, в радіотелеграмі Петлюри українському представнику в Бухаресті повторювали, що «бессарабське населення, серед якого були і молдавани, піднялось проти румун». Румунський уряд негайно дав спростування, в якому, зокрема, заявляли: «Як в Могилівському районі, так і в Хотинському порядок був зруйнований більшовицькими бандитами, які перейшли річку Дністер, підмовляючи населення порушити громадський порядок, місцями навіть силою» [36, с. 258]. Видавати національно-визвольний рух за комуністичний, який загрожував традиційному укладу європейського суспільства, було зручно для Румунської держави.

Така відповідь румунської влади виходила із загальної оцінки державами Антанти міжнародної ситуації післявоєнного часу. Прикладом цього також може слугувати частина статті у Станіславському часописі «Народ»: «Сьогодні держави побоюються небезпеки розширення большевизму в цілій Європі. Щоби сему лихові зарадити, готові вони почати разом з німецькими військами спільну війну проти російських большевиків, які йдуть тепер на Польщу та Німеччину» [27, с. 8].

У цих умовах, зосередивши проти повсталих значні сили регулярної армії, жандармські підрозділи, румунська влада вдалась до активних бойових дій проти повстанців. В ніч на 1 лютого 1919 р. румунські війська захопили Хотин. Повсталі організовано перейшли через Дністер [35, с. 48]. Румунські каральні загони вдалися до жорстоких репресій проти місцевого населення, яке підтримувало дії повсталих. Їхньою характерною рисою була антиукраїнська ксенофобія румунського військово-польового суду. У рефераті 4-го армійського корпусу начальника Рукшинського посту П. Кучери зазначено, що «ніхто з усього населеного пункту не хоче свідчити проти звинувачуваних, які зі зброєю виступали проти румунів» [13, арк. 2].

Жорстокість румунських каральних органів не мала меж. Десятки сіл було спалено, безліч людей розстріляно; на села, мешканці яких допомагали повсталим або були запідозрені у співчутті, наклали непосильну контрибуцію. Рятуючись від переслідувань, 50 тисяч українських біженців перейшли Дністер. Після цього Сігуранца завдала удару по українських національних організаціях в Бессарабії, прикриваючись боротьбою проти більшовиків. Згодом, у березні 1942 р., І. Антонеску визнавав, що через жорстокість румунів при ліквідації так би мовити «більшовицького» повстання, Паризька мирна конференція схилилась до того, щоб не приєднувати Бессарабію до Румунії, оскільки вона – «дика країна» [36, с. 178].

Разом з біженцями на лівий берег Дністра перейшло близько чотирьох тисяч повстанців. Українські повітові і міські управи за пропозицією Кам'янець-Подільського повітового комісара почали організовувати продовольчі та медичні пункти для допомоги біженцям [25, арк. 26]. Частина повстанців, що перейшли кордон України, визнала владу Директорії УНР [31, с. 2]. Зокрема, загін бессарабського повстанського полку під командуванням Г. Барбуци (кількістю 600 бійців) на пропозицію повітового комісара добровільно склав зброю [36, с. 97].

Перебування бессарабських повстанців на території Поділля спричинило систематичні обстріли району їхньої дислокації румунською артилерією. Регулярних обстрілів зазнавало місто Жванець і дорога на Кам'янець-Подільський. Румунське командування прагнуло не допустити переправи повсталих з українського боку Дністра в Бессарабію і реквізувало плавучі засоби [16, арк. 160–163].

Керівництво УНР рекомендувало потерпілим звертатись за допомогою до українського коменданта м. Жванця [16, арк. 163]. У відповідь на його підтримку румунські війська артилерійським вогнем знищили міст через Дністер. На запитання Жванецького комісара було надіслано цинічну відповідь про те, що «румунський штаб нічого не має проти України, з котрою хоче мати добрі відносини». Одночасно румуни повідомляли про те, що «бандити з Хотина вільно перейшли до Жванця, де чинять бешкети, а українська влада їх не обеззброює», а також що міст через Дністер зруйновано для того, «щоб більшовицькі банди, котрі роблять шкоду як для України, так і для Румунії, не переходили до Бессарабії з навколишніх сіл» [15, арк. 42–43]. Проте артилерійський обстріл продовжували і згодом, 14 лютого [22, арк. 34]. Це відбувалося через два тижні після придушення повстання.

Можна погодитися з окремими сучасними дослідниками, що політика Директорії УНР, яка наприкінці січня поставила в Яссах питання про очищення української території Буковини і Бессарабії від румунських військ [32, с. 2], на початку лютого обіцяла створити комісію «для розслідування і покарання винних у прикордонних заворушеннях» [30, с. 56], мала трагічні наслідки для неї самої [31, с. 2]. У доповіді одного з інструкторів інформаційного бюро УНР на Поділлі від 9 лютого 1919 р. повідомляли, що «людність бессарабська чекає московських більшовиків як Месії, в свою Директорію, в Комітет визволення Бессарабії вони не вірять ... все збільшовизоване» [21, арк. 6–7].

Вісім економічних, політичних, професійних бессарабських емігрантських організацій 10 лютого об'єдналися в єдину. Проте боротьба між ними призвела до її розколу. Її ліві члени об'єдналися з Бессарабською Директорією і вирішили негайно розпочати підготовчу роботу до нового повстання [36, с. 129]. Делегація так званого «революційного» органу побувала в Києві, де вела переговори з радянськими представниками. Предметом переговорів було фінансування підготовки нового повстання в Бессарабії [36, с. 129]. Праві члени Директорії (комітет Спасіння Бессарабії) провели нараду біженців Хотинського повіту, яка ухвалила послати в Одесу делегацію до денікінського генерала О. Саннікова і головнокомандуючого французькими військами на півдні України з проханням замінити румунських солдатів у Бессарабії антантівськими [29, с. 80].

Хотинські повстанці зберегли на Поділлі свої військові підрозділи, утворивши три полки. Спроба приєднатись до армії УНР була невдала: отаман Тютюнник заборонив формувати окремі частини з бессарабців. Він запропонував надіслати їх до Жмеринки для поповнення Таврійського корпусу [17, арк. 167]. Цим негайно скористались більшовики. Під керівництвом командуючого Українським фронтом В. Антонова-Овсієнка розпочалась робота

по «зведенню їх у радянські полки». Незабаром Кам'янець-Подільський повітовий комісар УНР повідомив, що «хотинські повстанці цілком більшовицького напрямку і є готовим більшовицьким військом, котре всадить нам у спину ніж» [29, с. 80].

Незабаром після відступу більшовицьких військ в УНР почали повертатися учасники повстання, які переходили на бік більшовиків для здійснення розвідки у їхньому стані. Наприклад, начальник контррозвідки 3-ої пішої дивізії посвідкою від 27 червня 1919 р. підтверджує, що старшина Михайло Шарапов виконував таке завдання і «поміг дуже много в дезорганізуванню більшовицьких військ» [7, арк. 3].

Отже, Хотинщина, де проживало здебільшого українське населення, була важливою стратегічною ланкою експансіоністських планів румунської держави. Значна частина її мешканців прагнула жити в єдиній Українській державі. Після окупації румунськими військами краю українці, по зразку УНР, утворили Хотинську Директорію з надзвичайними повноваженнями. Готуючи повстання, керівництво Хотинської Директорії розраховувало створити сприятливі умови для загального піднесення українського національно-визвольного руху. Хотинське повстання відбувалось у три етапи. Перший (5–19 січня 1919 р.) був підготовчим; другий (19 січня – 1 лютого) – період розгортання повстанського руху; третій (1 лютого – березень 1919 р.) – заключний, період поразки повстання.

Вищенаведені факти слугують достатньою підставою для висновку про те, що Хотинське повстання мало національно-визвольний характер. Не можна погодитись із висновками радянської історичної науки, яка трактувала цей рух як боротьбу за «владу Рад», хоча і констатувала так звані «петлюрівські ухили» деяких членів Бессарабської Директорії. Повстання було спробою населення Північної Бессарабії позбутися румунської окупації і поширити на її землях українську владу. Трагедія повстання полягає в тому, що воно почалось у складний історичний момент і внаслідок цього не отримало жодної підтримки ззовні. Ошукані у своїх сподіваннях на Директорію УНР, повстанці згодом, в лавах Червоної Армії, внесли свою частку у ліквідацію української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО) України, ф. 1, оп. 20, спр. 15. Временный Бессарабский комитет Коммунистической партии (большевиков) 19 июня 1919 г. № 506. В ЦК КПУ. Постановление заседания Временного Беспаркома от 15.05.1919. Протокол № 4, арк. 2.
2. Ф. 57. Фотокопии Манифеста исполнительного комитета Совета рабочих и солдатских депутатов г. Хотина. Фотокопии приказов, воззваний, бюлетеней Бессарабкой народной Армии и Директории, других дел и фотографий о Хотинском восстании (имеется внутренняя опись). Документы на русском и румынском языках получены из Института истории партии при ЦК Румынской Коммунистической партии, оп. 2, спр. 336. Бюлетень штабу Народної Бессарабської Армії від 14.01.1919, арк. 6.
3. Ф. 57, оп. 2, спр. 336. Відозва до громадян Бессарабії, арк. 9.
4. Ф. 57, оп. 2, спр. 336. Наказ № 2 Хотинського повітового військового начальника Бессарабської Народної Армії від 14 січня 1919 р, арк. 8.

5. Ф. 57, оп. 2, спр. 336. Об'явлення штабу Бессарабської народної армії від 11.01.1919, арк. 4.
6. Ф. 57, оп. 2, спр. 336. Оповіщення Бессарабського Міжнаціонального Народного Союзу, арк. 5.
7. Ф. 57, оп. 2, спр. 336. Посвідка штабу 3-ої пішої дивізії, відділу контррозвідки від 27.06.1919, арк. 3.
8. Ф. 57, оп. 2, спр. 337а. Фотокопії протоколів дознаний, обвинительних актів, постановлений судових процесів, проходивших в 1920–1925 гг. над учасниками востання в Хотинском уезде в январе 1919 г. Документи на румынском языке. Документи получены из Института истории партии при ЦК Коммунистической партии Румынии, арк. 20.
9. Ф. 57, оп. 2, спр. 337б. Обвинительный акт № 283 военно-полевого суда 9-ой дивизии, арк. 20.
10. Ф. 57, оп. 2, спр. 337б. Письмо 2-го отдела 4-го армейского корпуса № 176, арк. 28.
11. Ф. 57, оп. 2, спр. 337б. Приговор № 476 военного совета 4-го армейского корпуса, арк. 59.
12. Ф. 57, оп. 2, спр. 337б. Протокол предварительного расследования 2-го отдела 4-го армейского корпуса, арк. 33-36.
13. Ф. 57, оп. 2, спр. 337б. Русский перевод с румынской пленки протокола дознаний, обвинительных актов, проходивших в 1920–1925 гг. над учасниками востання в Хотинском уезде в январе 1919 г. Документи получены из Института истории партии при ЦК Коммунистической партии Румынии. Протокол № 20 дознания референта 4-го армейского корпуса капитана Гимпе, арк. 2.
14. Ф. 57, оп. 2, спр. 338. Русский перевод с румынской пленки протоколов дознаний, обвинительных актов, постановлений судовых процессов, происходивших в 1920–1925 гг. над учасниками востання в Хотинском уезде в январе 1919 г. Документи переданы из Института истории партии при ЦК Коммунистической партии Румынии. Распоряжение военного совета 4-го армейского корпуса от 31.03.1924 г., арк. 108.
15. Ф. 2585, оп. 1, спр. 3. Телеграммы штаба Правобережного фронта Генштабу армии УНР об обстреле румынскими войсками сел Подолья. Ответ командования г. Хотин о причинах сожжения моста через р. Днестр от 5 февраля 1919 г., арк. 42–43.
16. Ф. 2585, оп. 1, спр. 5. Телеграмма начальника штаба 2-го Подольского корпуса Генеральному штабу УНР об обстреле сел Подолья и прибытии бессарабского полка под командованием Барбуцы от 11 февраля 1919 г., арк. 160–163.
17. Ф. 2585, оп. 1, спр. 6. Телеграммы Генштаба армии УНР об отправке поезда с Бессарабской Директории и о запрещении формирования военных частей из бессарабцев. Телеграмма начальника оперативного отдела генерального штаба армии УНР о запрещении формирования воинских частей из Хотинских повстанцев от 15 февраля 1919 г., арк. 1–6.
18. Ф. 2585, оп. 1, спр. 9. Сведения штаба Правобережного фронта УНР о событиях на фронтах, в т. ч. о дислокации румынской армии в Хотинском уезде и на Буковине и о ходе востання на Хотинщине. Из разведочных сведений штаба Правобережного фронта УНР и дислокации румынских войск на Буковине и в Хотинском уезде и о ходе востання, арк. 3.
19. Ф. 2585, оп. 2, спр. 10. Донесения Ушицкого уездного комиссара Подольскому губернскому комиссару о взятии в плен восставшими румынских солдат и о запрещении руководителями востання самосуда над ними от 25 января 1919 г., арк. 40–104.
20. Ф. 2585, оп. 1, спр. 16. Протокол № 2 заседания Бессарабского Национального Союза об образовании Директории и о выступлении против румын от 5 января 1919 г. Сведения об отношениях между УНР и Румынией, арк. 6.
21. Ф. 2585, оп. 1, спр. 18. Донесения інструктора Подільському губернському філіалу інформаційного бюро УНР від про характер Хотинського повстання, арк. 6–7.
22. Ф. 2585, оп. 1, спр. 18. Донесение комиссара Баговицкой волосной народной управы Камянецкому уездному комиссару УНР о положении в Хотинском уезде, арк. 34.

23. Ф. 2585, оп. 1, спр. 18. Протокол допроса казаків 2-й Кам'янецької охранный сотни о первом отделении военного склада в г. Кам'янец-Подольском, арк. 94–100.
24. Ф. 2585, оп. 1, спр. 18. Рапорт начальника військового складу с. Руда Кам'янецького повіту уповноваженому 2-го кам'янець-подільського району по управлінню і ліквідації інституцій і організацій військового часу від 26–30 січня 1919 р., арк. 69.
25. Ф. 2585, оп. 1, спр. 18. Телеграма Кам'янецького уездного комиссара Центральному інформаційному бюро УНР о ходе восстания, арк. 26.
26. *Апатов С. Й.* Українсько-румунські відносини : Історія та сучасність / С. Й. Апатов, І. М. Макан // Український історичний журнал. – К., 1999. – № 5. – С. 91–92.
27. Большевизм загрожує цілій Європі // Народ. Суспільно-політичний часопис Головної управи Української Радикальної партії. – Станіславів, 1919. – 20 лютого. – С. 8.
28. Буковина: історичний нарис. – Чернівці : Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
29. *Курило В.* Хотинське повстання / В. Курило, А. Копилов, М. Панчук. – К. : Політичне вид-во України, 1989. – 118 с.
30. *Лихолат А.* Хотинське повстання – героїчна сторінка боротьби трудящих Північної Буковини за владу Рад / А. Лихолат // Матеріали наукової сесії, присвяченої 50-річчю Хотинського повстання. – Львів, 1972. – С. 35–58.
31. Повсталі переходять кордон // Покутський вісник. – Коломия, 1919. – 20 лютого. – С. 2.
32. *Сербинюк Ю.* Справа визволення Буковинської України / Ю. Сербинюк // Покутський вісник – Коломия, 1919. – 30 січня. – С. 2.
33. *Сергійчук В.* Українська соборність. Відродження українства в 1917–1920 роках / В. Сергійчук. – К., 1999. – 412 с.
34. Українська Радянська Енциклопедія : в 16 т. – К. : Гол. ред. Укр. Рад. Енци., 1962. – Т. 9. – 568 с.; – К., 1963. – Т. 12. – 576 с.
35. Хотин в огне восстания // Сборник, посвященный десятилетию Хотинского восстания. – М., 1929. – 112 с.
36. Хотинское восстание // Сборник документов. – Кишинёв : Штиинца, 1976. – 442 с.
37. *Юрченко А.* Хотинское восстание : К истории борьбы северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг. / А. Юрченко. – К. : Украинское изд-во политической лит., 1948. – 142 с.
38. *Diamandi C.* Galeria oamenilor politici / C. Diamandi. – Bucureşti, 1991. – 148 p.
39. Margiloman A. Note politice 1897–1924 / A. Margiloman. – Bucureşti, 1927. – Vol. III. – 480 p.; Vol. IV. – 360 p.; Vol. V. – 508 p.
40. Monitorul oficial // Desbaterile adunării deputaţilor (1919–1920). – Bucureşti, 1920. – 420 p.
41. Ornea Z. Viaţa lui C. Stere / Z. Ornea. – Bucureşti, 1989. – Vol. 1. – 590 p.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013

Прийнята до друку 25.02.2013

**INTERNATIONAL CIRCUMSTANCES OF POLITICAL DIALOGUE
UNR AND ROMANIA****Oleksandr Kuchyk**

*Ivan Franko National University of Lviv,
19, Sichovykh Striltsiv Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-32,
e-mail: ol_kuchyk@ukr.net*

Volodymyr Kroitor

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
1, Chornovola Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018, tel. 034-277-88-19,
e-mail: kmv.pnu@gmail.com*

The article deals with international circumstances Ukrainian-Romanian relations late 1918 – early 1919. The nature of the political dialogue between these countries is considered. Defined purpose and objectives of the national-liberation movement Northern Bessarabia in 1919 outlined its scope and significance. The relationship between the UPR and Romania is examined.

Key words: Bessarabska Directory, Hotin uprising, occupation authorities, national-liberation movement.

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИАЛОГА
УНР И РУМЫНИИ****Александр Кучик**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, Украина, 79000,
тел. 032-239-41-32, e-mail: ol_kuchyk@ukr.net*

Владимир Кройтор

*Прикарпатский национальный университет имени В. Стефаника,
ул. Черновола, 1, г. Ивано-Франковск, Украина, 76018,
тел. 034-277-88-19, e-mail: kmv.pnu@gmail.com*

Рассмотрены международные обстоятельства украинско-румынских отношений конца 1918 – начала 1919 гг. Определен характер политического диалога между странами. Определены цели и задачи национально-освободительного движения Северной Бессарабии в 1919 г., указаны его масштабы и значение. Подведены итоги взаимоотношений между УНР и Румынией.

Ключевые слова: Бессарабская Директория, Хотинское восстание, оккупационные власти, национально-освободительное движение.